

MARÁZ PIROSKA

Tanárjelöltek feladat-meghatározásai az idegennyelv-órán*

A módszertani szemináriumok egyikén azt a feladatot kaptuk, hogy mindenki fogalmazzon meg egy feladatot egy meghatározott nyelvi szintű csoport számára. A következő órán azt vettem észre, hogy nemcsak nekem, hanem a csoportársaimnak is nehézséget okozott ez az egyszerűnek tűnő feladat. Többek között ez a személyes tapasztalat adta az ötletet, hogy szakdolgozatom témája a tanárjelöltek feladat-meghatározása legyen.

Kutatási célok

Szakdolgozatomban a következő kérdésekre kerestem választ:

1. Melyek azok a gyakori hibák, amelyeket a tanárjelöltek feladat-megfogalmazásuk során elkövetnek?
2. A tanárjelöltek felkészülnek-e az esetleges problémákra?
3. Mennyire felkészültek a tanárjelöltek a tanári nyelvre?
4. Milyen szerepet játszanak a mentorok a feladat-megfogalmazás kapcsán felmerült nehézségek áthidalásában?
5. A mentorok az órát követő megbeszélés során kellő hangsúlyt fektetnek-e a feladat-megfogalmazásra?
6. A tanárjelöltek hogyan oldják meg a problémát, ha észreveszik, hogy a tanulók nem értették meg a feladatot?
7. Milyen szerepet játszik az anyanyelv a mai német nyelvoktatásban?
8. Mennyire indokolt a nyelvváltás egy feladat magyarázatánál?
9. Hogyan értékelhetők a tankönyvekben megadott feladatok?
10. A tanárjelöltek mennyire támaszkodnak a tankönyvi utasításokra?

Jelen írásban a fenti kérdések közül csak a feladat-meghatározás problémáját érintő kérdésekkel foglalkozom.

Definíciós probléma

A szakirodalomban nem találtam meg a *feladat-meghatározás* (*Aufgabenstellung*) definícióját, ezért én magam a következőképpen fogalmaztam meg a terminust:

* A cikk a „Die Problematik der Aufgabenstellung bei ungarischen DaF-Referendaren” című német nyelvű szakdolgozatomhoz készült magyar nyelvű összefoglaló átdolgozott változata. Az irodalomjegyzék tételei az összefoglalóban nem köthetők pontos helyekhez. – M. P.

A feladat-meghatározás egy cselekvésre irányuló utasítás, amely tartalmazza, hogy a tanulóknak *mit*, *hogyan* és *miért* kell tenniük.

A téma fontossága

A tanárjelöltek egy részében valószínűleg nem is tudatosul, mennyire fontos szerepük van abban, hogy a diákok a feladatot megértsék, pedig a tanulási folyamat eredményessége múlik a feladat megértésén. Ez különösen fontos az idegen nyelvű óravezetésnél. Ha például egy tanárjelölt olyan szavakat, kifejezéseket vagy nyelvtani szerkezeteket használ, amelyeket a diákok még nem tanultak, akkor a feladat megoldása lehetetlen.

Tapasztalatok

Vizsgálataim során a következőket tapasztaltam:

1. A németet mint idegen nyelvet tanító magyar tanárjelölteknek kisebb-nagyobb problémájuk volt a feladat meghatározásával.
2. A leendő tanárok egy része abból indult ki, hogy a jó nyelvtudás elegendő a kelően átgondolt és nyelvilag megfelelő feladat-meghatározáshoz.

Alkalmazott módszer

Összesen tizennégy németórán hospitáltam, de ebből kutatásomhoz csak tizet tudtam érdemben felhasználni, mert a többi óra vagy magyar nyelven folyt, vagy nem hangzott el feladat-meghatározás, mert egész órán csak a házi feladatokat ellenőrizték. Minden órán jegyzőkönyvet vezettem, és ahol engedélyt kaptam rá és a tantermi adottságok is lehetővé tették, ott hangfelvételt is készítettem. Munkámat nagymértékben segítették az általam korábban összeállított és a mentorok, valamint a tanárjelöltek által kitöltött kérdőívek. Végül öt esetben rögzítettem problémás feladat-meghatározást.

A vizsgált személyekről

Vizsgálatom alanyai olyan tanárjelöltek voltak, akik a 2005-ös őszi szemeszterben vettek részt Szegeden tanítási gyakorlaton. Az öt tanárjelölt közül ketten a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Karának német nyelvtanári képzésében vettek részt, ebben a félévben a főiskola gyakorló általános iskolájában hat németórát kellett tanítaniuk. Mindkét leendő tanár a 6. b osztályban tanított. A másik három tanárjelölt a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának germanisztika szakán tanult. Ők tizenöt órát tanítottak különböző középiskolákban. Mind az öt leendő tanár anyanyelve magyar. A németet első idegen nyelvként tanulták.

A tanulócsoportok nyelvi szintje nagyon különböző volt, így lehetőségem nyílt megfigyelni, hogy a tanárjelölt hogyan határozza meg a feladatot az általános iskola 6. osztályos tanulóinak, akik már harmadik éve tanulják a németet, illetve olyan gimnazistáknak, akik ebben a félévben kezdték tanulni a német nyelvet második idegen nyelvként.

A jó feladat-meghatározás kritériumai

A jó feladat-meghatározás kritériumait saját megfigyeléseim, valamint a mentorok és tanárjelöltek által kitöltött kérdőívek alapján fogalmaztam meg. A kérdőív egyik kérdése ugyanis arra irányult, hogy mire kell figyelni egy feladat meghatározásánál. A megadott

válaszok közül kiválasztottam a leggyakrabban említetteket, s ezeket a szempontokat magam még továbbiakkal egészítettem ki. A feladat-meghatározás legyen tehát

1. egyértelmű, érthető, világos (ezeket a terminusokat szinonimáknak tekintettem),
2. egyszerű,
3. rövid / tömör,
4. a tanulók nyelvi szintjének megfelelő,
5. a már tanult szókincsre építő,
6. példákkal illusztrált,
7. a könyv utasításait alkalmazó,
8. konkrét, hatékony, a cselekvésre irányuló,
9. egyszerre csak egy feladatot magyarázó,
10. mit? miért? és hogyan? kérdésre válaszoló.

További két kritérium szintén fontos szerepet játszik a jó feladat-meghatározásban:

11. visszajelzés,
12. nyelvváltás.

Az elemzés során a tanárjelöltek által elkövetett nyelvi hibákra nem összpontosítottam, sokkal inkább a tizenkét kritérium betartására helyeztem a hangsúlyt.

Eredmények

A következőkben az elemzés során levont következtetéseimet foglalom össze.

A vizsgálatok eredményeiből megállapítottam, hogy öt közül négy tanárjelöltnek az első kritériummal (egyértelműség, érthetőség, világosság) volt a legnagyobb gondja, holott egy jó feladat-meghatározásnak éppen ez az alapja. A tanárjelöltek abból indultak ki, hogy a számukra egyértelmű feladat a tanulók számára is világos. Ezért ilyen esetekben nem adtak elegendő magyarázatot a feladathoz.

Minden tanárjelölt törekedett arra, hogy egyszerűen fogalmazzon, ez a törekvés azonban két esetben nem volt eredményes.

A tanárjelöltek feladat-meghatározásuk során igyekeztek rövid és tömör mondatokat használni. Egy feladat elmagyarázásánál mindenképp kerülni kell a többszörösen összetett mondatokat, mert ezek nehezítik a megértést.

A tanárjelöltek minden esetben a tanulók nyelvi szintjének megfelelő utasításokat adtak, és a már meglévő szókincsre építettek. Máson múltott, hogy a tanulók a feladatot nem minden esetben értették meg.

Az öt feladatból négy esetben lehetett volna példamondatokkal segíteni a megértést, azonban csak két tanárjelölt élt ezzel a lehetőséggel. A példamondatok természetesen nem kötelező kiegészítői egy feladat magyarázatának, de az eddigi tapasztalataim alapján úgy gondolom, hogy nagymértékben hozzájárulnak a gyorsabb megértéshez.

A tanárjelöltek nagyon különbözően jártak el a tankönyv utasításaival. Egyik tanárjelölt maga találta ki a feladatot és hozzá a magyarázatot. Egy esetben a könyv túl röviden fogalmazott, ekkor a tanárjelölt nem további információkkal, hanem példamondaton keresztül tette érthetővé, mi is a feladat. A harmadik esetben a tanárjelölt a tankönyv egyik feladatát szerette volna gyakoroltatni a tanulókkal. A könyvben a feladat meghatározása helyett két kérdés szerepelt. A tanárjelölt úgy gondolta, hogy

a feladat nem szorul további magyarázatra. A tanárjelölt akkor kérdezett rá, mit nem értenek a diákok, amikor azok többszöri próbálkozás után sem tudták a kérdéseket megválaszolni. A negyedik tanárjelölt egyáltalán nem alkalmazta a tankönyv tömör, jól megfogalmazott utasítását. Ezzel a lehetőséggel csak az utolsó tanárjelölt élt, aki – helyesen – nem tartotta szükségesnek a további magyarázatot.

Az óralátogatásaim során több olyan tanárjelölttel is találkoztam, akik a könyvben található feladatokat szinte mindig felolvastatták a tanulókkal. Ennek a módszernek a kizárólagos alkalmazásából arra következtek, hogy egyes tanárjelölteknek problémájuk volt a feladat meghatározásával. Azért támaszkodtak a könyv utasításaira, mert saját szavaikkal nem tudták elmagyarázni a feladatot.

A következő kritérium betartása (konkrét, hatékony, a cselekvésre irányuló) szintén nehézségeket okozott a leendő tanároknak. Az egyik feladat-meghatározás nagyon rosszul sikerült, mert a tanárjelölt nem adott egyértelmű utasítást arra vonatkozóan, hogy kinek mit kell csinálnia. A tanulók többszöri próbálkozásra is csak nehezen értették meg a feladatot.

A tanárjelöltek nagyon jól szem előtt tartották, hogy egyszerre csak egy feladatot adjanak a tanulóknak. Csak egyetlen tanárjelölt követte el azt a hibát, hogy a tankönyv két külön feladatát összevonta. Először csak az egyik feladatot magyarázta el, majd amikor észrevette a tanulók értetlenségét, akkor az első feladatot elismételte, és rögtön utána szinte csak úgy mellékesen megemlítette a második feladatot. Ennek az lett a következménye, hogy a tanulók egy része figyelmen kívül hagyta a második utasítást és nem csinálta meg a feladat másik részét.

A mit? és hogyan? kérdésekre csak két tanárjelölt adott egyértelmű választ. A további három jelölt vagy az egyik, vagy a másik kérdést figyelmen kívül hagyta. A miért? kérdésre egy tanárjelölt válaszolt.

A tizenöt óra tanítási gyakorlat rövid ahhoz, hogy a tanárjelölt olyan atmoszférát teremthessen, ahol a tanulók bátran mernek kérdezni. A tanárjelöltnek nemcsak az a feladata, hogy elmagyarázza a megoldandó feladatot, hanem az is, hogy meggyőződjön róla, vajon mindenkinek világos-e a feladat. Egy feladat meg nem értése gyakran leolvasható a tanulók arcáról is. A tanárjelöltek nem mindig győződtek meg arról, hogy minden tanuló megértette-e a feladatot.

Osztom a mentorok és tanárjelöltek véleményét, miszerint törekedni kell arra, hogy az idegennyelv-órákat célnyelven tartsuk. A tanuló számára ugyanis gyakran a tanár az egyedüli élő példa, aki idegen nyelven beszél, ezért is fontos, hogy megfelelő nyelvi környezetet teremtsen. Nem ritka azonban az olyan eset, amikor a tanulók a célnyelvű feladat-meghatározást elsőre nem értik meg. Ilyenkor a tanárjelölt gyakran átvált az anyanyelvre ahelyett, hogy idegen nyelven egyszerűbben fogalmazná meg a feladatot. Anyaggyűjtésem során láttam jó példát, amikor a tanárjelölt németül magyarázott el egy olyan játékot, amely a nálunk is ismert amőba-játék szabályain alapult. A tanulók először nem értették a játékszabályt, mire a tanárjelölt úgy oldotta meg a problémát, hogy a német kérdésbe becsempészte a magyar *amőba* szót. A tanulóknak elegendő volt ez az egy szó ahhoz, hogy tisztában legyenek a játék szabályaival. Találkoztam azonban olyan tanárjelölttel is, aki gyakran szükségtelenül fordította le kérdéseit és utasításait magyar nyelvre. Sőt gyakran egy mondaton belül is váltogatta a két nyelvet, ami zavaró volt.

Ajánlások tanárjelölteknek

A megfigyeléseim során szerzett tapasztalatok alapján az alábbi tanácsokat, ajánlásokat érdemes figyelembe venni. Ezeket részben a mentorok, részben a tanárjelöltek javasolták a kérdőív azon kérdésére, hogy *mit kell tennie a tanárjelöltnek egy feladat érthető meghatározása érdekében*.

- A tanárjelölt hospitálása alatt jegyezze fel a tanár utasításait és feladat-meghatározásait.
- Az óralátogatások során ajánlatos a tanulók szókincsét is megfigyelni. A feladat meghatározásánál kerülje az ismeretlen szavakat és a még nem tanult nyelvtani szerkezeteket.
- Konkrét, rövid és egyértelmű utasításokat adjon, amelyek minden fontos részletet tartalmaznak.
- A feladat-meghatározás elemeit lépésről lépésre vegye sorra.
- Gondolja át, hogy egy feladat megoldásakor mire kell ügyelni. (Ennek legjobb módja, ha maga megoldja a feladatot.)
- Mérlegelje a megfelelő utasításokat, illetve azok sorrendjét is.
- Fogalmazza meg magának, hogy mi is a célja a feladattal.
- Szükség és lehetőség szerint példákkal segítse a feladat megértését.
- Az utasítást kezdje egy a cselekvésre irányuló igével, az ige álljon felszólító módban, vagy alkalmazza például a német *sollen* módbeli segédigét.
- A könyv utasításai segítségül szolgálhatnak.
- Az egyes feladat-meghatározásokat, utasításokat írja bele az óravázlatába.
- Szükség esetén segítse a diákokat azzal, hogy a feladatot ne csak szóban magyarázza el, hanem nyomtatott formában is bocsássa rendelkezésre. A diákok kaphatnak feladatlapot, vagy a tanár felírhatja a táblára az utasítást.
- A könnyebb megértés érdekében – főleg kezdőknél – érdemes a feladatot kisebb részekre bontani.
- Ha a tanulók először nem értik meg a feladatot, akkor a tanárjelölt próbálja meg az idegen nyelven, de más szavakkal elmagyarázni.
- Fontos a tanulók visszajelzése, hogy valóban értik-e a feladatot.

A fentieket még kiegészítem azzal, hogy a tanárjelölt ne szégyelljen mentorától és tanárjelölt társaitól segítséget kérni, ha egy feladat meghatározásával gondjai vannak.

Következtetések

Tizennégy tanárjelölt közül csak ketten válaszoltak a kérdőíven úgy, hogy tanítási gyakorlatuk alatt nem volt problémájuk a feladat meghatározásával. Ez is megerősített abban a meggyőződésben, hogy érdemes a témával foglalkozni.

Kutatásom során számomra is világossá vált, hogy a jó nyelvtudás, amely a nyelvi leg hibátlan tanítás alapját képezi, még nem elegendő ahhoz, hogy egy feladat-meghatározás is hibátlan legyen.

Össességében megállapítható, hogy a tanárjelölteknek a feladat meghatározásánál az egyértelműség, érthetőség, világosság, valamint a konkrét cselekvésre irányuló utasítások okozták a legnagyobb problémát.

Óralátogatásaimon meggyőződtem arról, hogy a tanárjelöltek nagy gondot fordítanak arra, hogy tartalmilag jól felkészüljenek az órákra, de a nyelvi felkészülés gyak-

ran háttérbe szorul. A leendő tanárnak figyelembe kell vennie, hogy az általa használt idegen nyelv a tanulóknak mintául szolgál, hogy szavait, kifejezéseit, mondatait a tanulók beépítik saját szókincsükbe. Ezért nagyon fontos az idegen nyelv nyelvtanilag hibátlan használata.

A mentoroknak jelentős szerepük van abban, hogy a feladat meghatározásakor felmerülő problémákat a tanárjelölt meg tudja oldani.

Az anyanyelv fontos szerepet játszik a nyelvoktatásban. Az anyanyelv hozzájárul ahhoz, hogy a két nyelv közötti különbségeket vagy hasonlóságokat feltárjuk és tudatosítsuk. De a tanárjelöltnek figyelnie kell arra is, hogy az anyanyelv ne szorítsa ki a célnyelvet. Az a tapasztalatom, hogy a tanárjelöltek gyakran indokolatlanul használják a magyar nyelvet. Már a kezdő tanulóknál is lehet a gyakran előforduló egyszerű utasításokat célnyelven megfogalmazni. Vannak azonban olyan szituációk, amikor elengedhetetlen vagy egyszerűen célszerűbb az anyanyelv használata.

A tankönyvek feladatait a tankönyvszerzők általában jól fogalmazzák meg, ezek tartalmazzák azokat az információkat, amelyek alapján a tanulónak képesnek kellene lennie megoldani a feladatot. A tanárjelöltek egy része nagyon jól felhasználta a tankönyvek utasításait a feladatok meghatározásainál. Összességében azonban azt tapasztaltam, hogy a leendő tanárok a feladat-meghatározások során rögtönöznek. Ezt nagyon helytelennek tartom, mert ilyenkor gyakran születnek félreérthető megfogalmazások.

Ezen írás fő célja az volt, hogy mind a gyakorló tanárok, mind a mentorok és a tanárjelöltek figyelmét ráirányítsam a feladat-meghatározás problémájára, és a jó feladat-meghatározás lehetséges szempontjait összegyűjtsem, ezzel hozzájárulva a tanárjelöltek jövőbeni sikeres tanítási gyakorlatához.

IRODALOM

- Becker-Mrotzek, Michael – Rüdiger Vogt (2001): Unterrichtskommunikation. Linguistische Analysemethoden und Forschungsergebnisse. In: Gerd, Fritz – Franz Hundsnurscher (szerk.): *Germanistische Arbeitshefte* 38. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Brinker, Klaus – Sven Sager (2001): *Linguistische Gesprächsanalyse. Eine Einführung*. 3. durchgesehene und ergänzte Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Boózné Barna, Katalin (2003): *Formen des Sprachwechsels im Deutsch-als-Fremdsprache-Unterricht*. (Doktori értekezés. Kézirat.) Budapest: ELTE.
- Butzkamm, Wolfgang (1996): *Unterrichtssprache Deutsch. Wörter und Wendungen für Lehrer und Schüler*. Ismaning: Max Hueber Verlag.
- Csukás, Ágnes – Heide Bakai R. (1995): *Unterrichtsvorbereitung mit deutschen und ungarischen Lehrwerken zum DaF-Unterricht in Ungarn*. Veszprém: Veszprémi Egyetem.
- Dukáné Kárpáti Zsófia – Horváth Hajna (1995): *Klassengespräche. Unterrichtssprache Deutsch. Ein Handbuch für Lehrer*. Budapest: ELTE Germanistisches Institut.
- Grell, Jochen (1974): *Techniken des Lehrerverhaltens*. Weinheim – Basel: Beltz Verlag.
- Haut, Deila (1993): Formen und Funktionen des Codeswitching. *Linguistische Berichte* 144/1993. Westdeutscher Verlag.
- Maráz, Piroska (2006): *Die Problematik der Aufgabenstellung bei ungarischen DaF-Referendaren*. (Szakdolgozat.) Szeged: SZTE.